
Ressenyes

ANTONI FERRANDO, (ed.): *La llengua als mitjans de comunicació*. València, Institut de Filologia Valenciana - Universitat de València, 1990. («Col·lecció Ober-ta Lletres».) 289 ps.

Tres coses diu la portada d'aquest llibre que no diu la coberta: «Actes de les Jornades sobre la Llengua Oral als Mitjans de Comunicació Valencians / organitzades per l'Institut de Filologia Valenciana (València 1987)». Molt més de tres, ja es veu, però sobretot aquestes: «Actes», «Valencians» i «1987». I si remarcuem la data és perquè confrontar-la amb la de publicació del llibre (1990), i fer-ho sense perdre de vista tot el que entremig s'ha esdevingut en el camp dels «Mitjans de Comunicació Valencians» (i, encara, concretament en la seua «Llengua Oral»), dóna bastant el to del panorama del qual sorgeix i sobre el qual vol incidir una publicació com aquesta. Tres anys, en aquestes condicions, són suficients per desgastar l'adequació diguem-ne històrica d'alguns plantejaments; i prou que ho remarquen i se'n lamenten, a la presentació o en notes *post scriptum*, els autors dels textos reproduïts. Tres anys, d'altra banda, són la mesura exacta de les dificultats que ha trobat la intenció de fer públic per escrit aquest tema, amb tanta d'angúnia com provoca —o ho sembla— entre les institucions hipotèticament subvencionadores del País Valencià; entre els polítics, en una pa-

raula. Sort, doncs, una vegada més, de la Universitat.

Malgrat tot, malgrat el retard i malgrat el desnivell i fins i tot la contradicció que de vegades s'observa entre les diferents aportacions, aquest és un llibre clau: un llibre que era necessari i que a partir d'ara hauria de ser un punt de referència obligat. Darrere seu —sobretot de les tres ponències centrals— hi ha molt més que un bon treball específic: hi ha el sediment d'anys d'investigació i de reflexió de tot un col·lectiu. I, sobretot, hi ha la voluntat de superar, amb mà lingüística, la ganga afegida que porta el tema. Sense esquivar allò que hi és problemàtic, els autors aborden amb fredor admirable l'única cosa que de debò importa: què té la llengua en una circumstància determinada (la de l'accés als mitjans de comunicació de masses) i què li cal; com cal resoldre-ho i amb què cal emparentar-ho de forani. No hi tenen sentit mots com dreta i esquerra, i el nom de la llengua no cal que sigui ni plantejat.

Les jornades en qüestió, i, doncs, el llibre, van tenir l'habitual estructura ponències / comunicacions. Les dues primeres ponències, respectivament d'Isidor Marí i de Lluís B. Polanco,

plantegen el marc general a partir del qual s'han d'anar trobant deslloradors: *Condicions prèvies per a la difusió d'un model lingüístic als mitjans de comunicació* (delimitació d'àmbits, registres i funcions; establiment i vehiculació d'un model) i *Reflexions sobre el model lingüístic dels mitjans de comunicació valencians* (força més extensa que l'anterior, abunda en els aspectes teòrics i ofereix una bona bibliografia). Una sisena ponència publicada, així com un *pròleg*, són deguts a Joan Fuster, i constitueixen, és clar, un cas a part: dos petits assaigs terriblement lúcids i en bona mesura divorciats del to acadèmic d'unes jornades. Hom entén, tanmateix, que hi són imprescindibles: l'alè i el dit patern que indica camins, l'oxigen i l'origen. Cal precisar que la «ponència» de Fuster (*Per a una cultura catalana majoritària*) no és tal, sinó la reproducció del text que va aparèixer a la Nadala de la Fundació Jaume I del 1980, i després en forma de llibre als Quaderns 3 i 4 (*Ara o mai*, 1981) i encara dins dels *Pamflets polítics* que Fuster reüní a la «Biblioteca Universal Empúries» el 1985. Calia, doncs, tornar a publicar-lo dins d'aquest volum? Certament, no sembla que li hagin passat els anys (detalls de referència a part) i continua sent un dels textos amb més de vivor i de projecció de futur de la nostra literatura d'idees.

Les tres ponències que hem anomenat «centrals» tracten els tres nivells bàsics de la llengua, amb uns títols ben explícits: *Elements per a una proposta fonètica*, d'Antoni Ferrando, *Elements per a una proposta morfosintàctica*, de Lluís B. Polanco, i *Elements per a una proposta lèxica*, d'Emili Casanova. Lamentablement, no podem entrar ara en la seua anàlisi detallada, però diguem-ne almenys que el mètode i la perspectiva emprats no són uniformes. Ferrando estableix pronúncies «preceptives», «admissibles» i «no recomanables», i ho fa combinant un «àmbit general» —tot el territori català— i un «àmbit restringit» —cadascun dels grans blocs dialectals—; Polanco, per contra, limita les seues apreciacions al País Valencià i en cada punt indica quin és l'ús (o els usos) col·loquial i escrit i quin és o hauria de ser l'estàndard oral; mentre que Casanova, després d'estendre's sobre el marc teòric i les referències i els criteris en el camp lèxic, estableix una llista alfabètica d'aproximadament set-

cents cinquanta mots i un centenar d'expressions fetes que són «valencians d'àmbit general a usar en els MC valencians i fins i tot a escampar per les altres terres de parla catalana» (p. 122). Anotem-hi només dues coses: que Casanova no proposa mai l'obligatorietat d'aquestes formes ni la proscripció dels seus geosinònims, i que, d'altra banda, són realment nombroses les coincidències amb el català nord-occidental. Aquesta connexió lingüística entre el Principat i el País Valencià a través de Lleida i Tortosa, d'enorme importància estratègica, massa sovint és menystinguda, i aquest llibre no n'és una excepció: per exemple, quan es diu que mots com *melic* o *arena* són «no usats a Catalunya» (p. 120), afirmació possible només des de l'oblit del nord-occidental o des de la reducció del terme «Catalunya» a la seua meitat de llevant.

Pel que fa a les comunicacions, diguem que apareixen dividides en dos blocs. En el primer trobem uns textos que completen el fil de les ponències: experiències lingüístiques valencianes a la ràdio (Toni Mestre) i al teatre (M. Molins), problemes en el doblatge (Josep Nogués) i dues aportacions teòriques generals (Josep Llacreü i Vicent Salvador). Al segon bloc hi ha les comunicacions presentades en el torn obert de les jornades, i, entre noves aproximacions al marc general i fins i tot apunts de propostes (Mavi Dolç, Lluís Gimeno, M. S. González, J. Juan Mompò, J. A. Moya, M. E. Teruel), trobem notes referides a parcel·les com la recitació poètica (Salvador Jàfer - Josep Ballester) o la TV local (V. J. Escartí - M. J. Masià). Tanca el volum, encara, un *apèndix*, en tres parts: una primera, molt útil, perquè a la fi reuneix els documents sobre el model de llengua que entre el 1985 i el 1986 van fer públics els Departaments Universitaris de València i Alacant, les Illes, Lleida i Perpinyà; una segona és la carta que l'IEC envià al president de la Generalitat de Catalunya com a resultat justament dels textos anteriors (cal admetre que TV3 contractà algun periodista occidental que d'ençà d'aleshores decora programes de lleure i veus en *off*); i la tercera és una llista dels «principals topònims valencians», que suposem destinat al seu ús correcte, en el qual els responsables de l'IFV opten (contra Coromines, Moreu-Rey, etc., però d'acord amb la norma avui vigent ja al Principat) per la minúscu-

la inicial en els articles toponímics.

Remetem els interessats a l'examen directe d'aquests textos i recomanem una cura especial per a les penònies de Ferrando, Polanco i Casanova: s'ho valen. Malgrat el seu caràcter provisional (recordem el terme «elements per a una proposta»; podriem dir, fet i fet, que van molt més enllà d'una *introducció* a sense arribar a ser una *cloenda*), és evident que representen un avenç qualitatiu en la definició d'un llenguatge estàndard des de València, i en punts concrets és formidable el suc que se'n pot traure. Només cal afinar alguns d'aquests punts i, sobretot, cal encara fer el debat comú entre tots els països catalans. Aquest és un repte pendent que ningú no sembla disposat a abordar —ningú que hi tingui o que hi hauria de tenir responsabilitat, és clar. Només component perspectives parcials llançades des de València, des de Barcelona, des de Lleida, des de Mallorca, hom pot fer-se una idea prou global de l'estat de la qüestió. La conjunció, el projecte *nacional*, l'esperem encara, i qui sap per quant de temps. És significatiu que, d'entrada, tothom hagi de començar la seua reflexió indicant què entén per *estàndard*: un terme que, per sobreús, s'ha anat buidant de contingut —com passa també a *normalització*, per exemple.

En realitat, són dos els debats que d'ençà d'uns anys tenen lloc entorn de l'estandardització del català: el de les relacions entre llengua comuna i variants dialectals i, en certa manera dins seu, el del model de llengua concret que es vol vehicular. Un és el debat d'aquest llibre en relació amb les òptiques d'altres llocs de la nació; l'altre és el que suposa ja no en relació amb Barcelona o Lleida, sinó *dins* del mateix País Valencià. És allò que fa Polanco: tal forma és col·loquial, tal altra és estandarditzable, i coincident o no amb la tradició de normativa escrita. Potser sí, doncs, que són *dos* els debats, però sembla cert, igualment, que s'interrelacionen fins al moll de l'os: que els seus discursos s'entrebiquen mútuament a cada revolt, fins al punt que hom pot arribar a no percebre els salts de l'un a l'altre. (Entre parèntesis: no deixa de tenir-hi també connexions un tercer debat, el del «futur de la llengua», cíclic i polèmic —qui no recorda Aracil o el manifest d'«Els Marges»—, que darrerament han renovat les *Meditacions* de Modest

Prats i l'article de Rafanell i Rossich, i no menys les tendres rèpliques que algú hi ha oposat.) La qüestió, tal volta, és: quin d'aquests debats ens pot resultar realment més profitós? La dinàmica, mig fraternal mig paterna, entre estàndard i dialectes (amor i odi imbricats al cor mateix de la llengua)? O la batussa entorn d'una dotzena —si llarga si curta— de variants formals simbòliques, de *barcos* i *tomates*, o d'allò que algú n'ha dit *punts conflictius «de català»*?

Cal dir sense recels que les propostes d'aquestes jornades valencianes són, des d'un punt de vista pancatalà, lúcides i consistents, i també agosarades. Unes propostes, doncs, prou marcadament valencianistes que més d'un hauria anatematitzat des del reducte de pocs anys enrere. I ara, en canvi, aquestes propostes, unes propostes com aquestes, són no res menys que la justa mesura: no ja el tòpic punt mitjà pel-punt-mitjà (valor absolut híbrid i mesocràtic), sinó resultat d'un treball que, com hem dit, es vol despullar d'afegits ideològics i deixar-se guiar per les reals necessitats d'uns mitjans de comunicació de masses, ara que n'irromp —i ja era hora— l'evidència, al País Valencià. Perquè un punt és clau en aquest intent: mai no trenca, malgrat tot, el valor *diasistemàtic* de la llengua. És per això, en definitiva, que aquest llibre pot tenir —i potser *ha de* tenir— almenys dues lectures: una primera, sobretot des de València mateix, que efectivament se centra en aquesta recerca de la mesura, però sempre des d'una òptica que arrenca de l'existència assumida de fórmules valencianes diferencials; i una segona, sobretot des de Barcelona, que consistiria a adonar-se que certament aquest factor diferencial al País Valencià no només existeix, sinó que hi té una incidència ara com ara irreversible —és a dir, que al costat dels tòpics *blaveros*, del secessionisme pur i simple, hi ha, dins mateix del «catalanisme» valencià, una consciència lingüística autòctona, que ara a la fi es tradueix en unes propostes coherents d'estandardització paral·lela. Ara, el que és important sobretot és la reflexió posterior a què aquesta constatació pot donar lloc i, encara més, l'actitud que es pren des de Barcelona, des dels centres de poder polític i de decisió lingüística: aquí és on retrobem de ple l'altra polèmica, la del model de llenguatge. I l'opció, aleshores, cal que si-

gui feta en termes prou clars: o una llengua *nacional* —no pas *uniforme*, però que per tal de ser de tothom no sigui massa la de ningú— o, com sembla proposar un dels bàndols de la polèmica, una actitud cantonal, dirigida ara, pràcticament, vers la vehiculació d'un simple parastàndard barceloní amb pretensions expansives. Un cop hem arribat en aquest punt, és evident que cal sumar-hi una tercera *lectura*: què hi tenen, què hi tenim a dir els nord-occidentals, els rossellonesos, els illencs, en aquest joc gairebé d'estratègies? Com a mínim, constatar que actituds aparentment paral·leles no ho són en el fons, perquè parteixen de circumstàncies i, doncs, d'exigències diferents: els lingüistes valencians segurament *calia* que fossin receptius a determinats trets diatòpics, ja que és veritat que «al País Valencià [...] la confrontació social d'ideologies lingüístiques ha estat decisiva en els últims anys», i, doncs, *calia* actuar a l'ofensiva fins a poder assolir un grau de versemblança suficient; però no es pot dir el mateix dels *verinosos* de Barcelona, ja que aquí sí que el debat, molt més periodístic que no filològic, l'han centrat en aquella «dotzena» de *símbols* que dèiem abans, d'una transcendència absolutament prescindible. Ningú no pretén que aquell model etiquetat com a «llengua literària» hagués de perviure intacte quan la llengua accedeix a la televisió d'una manera massiva, i ni tan sols diu ningú que no es pugui introduir tal o qual mot abans no-normatiu, o que no es pugui anar cap a la reforma d'alguns punts de la gramàtica o l'ortografia. Ocorre només que per a això no cal organitzar un sànet, sobretot quan amaga debats més consistents i necessaris. El model tència», i que era d'una mena prou definida, és òbvi que ha entrat definitiva que podríem anomenar «de la resistència en crisi. No és ben bé que hagi fracassat: és que ja no s'usa. I no s'usa, simplement, perquè *els temps canvien*. És a dir, perquè, de tota manera, aquest era el seu destí (davant les noves exigències, sobretot els nous mitjans de comunicació), tot i que també perquè, a l'hora de les absoltes, li han fet accelerar el pas. Tant hi fa. Ara el que cal és veure què resta i què es recompon. Els escriptors més escriptors, els literaris i molt especialment els que saben què escriuen i com

escriuen, ja se n'aniran sortint. La qüestió nova, la gran qüestió, és el llenguatge oral de comunicació de masses, i secundàriament l'escrit en àmbits com la premsa. D'això se n'ocupa el llibre de què parlem, i sobre això hem mirat de dibuixar el panorama —o el seu esquema. Però resta encara el punt fonamental, sense el qual res no té sentit ple: la *funció* que aquests llenguatges tenen, o, en tot cas, la que se'ls vol donar. Qualsevol formulació teòrica sobre models de llengua, per afinada que sigui, no deixarà de ser un núvol mentre el seu àmbit d'aplicació no existeixi en la mesura que en el nostre món, que és Europa occidental, existeix aquesta mena de coses. Sembla una obvietat, però tanmateix cal esforçar-se a no oblidar-la; i especialment quan la formulem en referència al País Valencià, on en concret la TV no és encara un fet consolidat en diversos sentits (entre els quals més d'un de lingüístic).

En definitiva, però, reconforta a pensar que aquest volum és la millor mostra d'una certesa que no hauria de sorprendre ningú (sobretot tenint en compte la tradició recent, amb noms com Fuster, Aracil o Pitarch): que el País Valencià compta amb un cabal humà no només suficient, sinó excel·lent per afrontar amb alè propi els reptes teòrics de la llengua en aquest final de segle. Diem «que no hauria de sorprendre ningú» perquè, malauradament, aquest país sí que sembla mancat, en canvi, d'altres menes d'excel·lents especialistes, i és un fet que presències molt menys rigoroses i molt més públiques sovint ens amaguen (amb la col·laboració estranya dels mitjans d'informació) aquesta realitat. Un sol exercici com a mostra: contrastem la situació actual —sobretot d'ençà de l'estiu del 1990— amb frases com la següent, que llegim a la presentació d'Antoni Ferrando: «Com que la Televisió Valenciana haurà d'emetre els seus programes íntegrament en valencià [...] és evident que un dels millors termòmetres per a valorar la voluntat normalitzadora de la Generalitat Valenciana serà l'adequació, la coherència, la genuïtat i el prestigi dels models lingüístics que s'hi usen» (p. 10). Trista broma, la realitat, contra un llibre tan valuós.

ALBERT TURULL